

Верховний
Суд

Спори щодо функціонування фермерських господарств: практика Верховного Суду

Віталій Уркевич,

доктор юридичних наук, професор,

суддя Верховного Суду у Касаційному господарському суді

Юрисдикційність спорів щодо прав засновників фермерського господарства

справа за позовом фізичних осіб до фермерського господарства про визнання недійсним рішення загальних зборів та статуту

Позиція КГС ВС:

спір, який пов'язаний з порушенням корпоративних прав засновників та власників фермерського господарства, діяльністю фермерського господарства та членством у ньому, незалежно від суб'єктного складу, відповідно до пунктів 3, 13 ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України належить до юрисдикції господарських судів (постанова від 18 березня 2020 року у справі № 904/686/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88494827>)

Повідомлення про проведення загальних зборів фермерського господарства

справа за позовом фізичної особи до фермерського господарства про визнання недійсними рішення загальних зборів

Позиція КГС ВС:

фермерське господарство за своєю організаційно-правовою формою не є ні господарським товариством, ні установою, ні виробничим кооперативом, а створене як юридична особа у передбаченій спеціальним Законом України «Про фермерське господарство» формі фермерського господарства

фермерське господарство не зобов'язане письмово повідомляти членів фермерського господарства про проведення загальних зборів, якщо такий обов'язок не передбачено у статуті господарства. У цьому випадку будь-який інший спосіб повідомлення про проведення зборів може бути належним (постанова від 8 серпня 2018 року у справі № 911/3215/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76000584>)

Правомочність загальних зборів фермерського господарства

справа за позовом фізичної особи до фермерського господарства про визнання недійсними рішення загальних зборів

Позиція КГС ВС:

оскільки Закон України «Про фермерське господарство» та статут відповідача **не регулюють питання визначення правомочності загальних зборів** членів фермерського господарства, з огляду на положення ч. 5 ст. 53 Закону України «Про господарські товариства» та ст. 8 ЦК України (аналогія закону) для **вирішення питання про вступ (прийняття) спадкоємців** (правонаступників) померлого члена фермерського господарства правомочність загальних зборів членів визначається **без урахування частки в статутному капіталі, яка належала померлому члену** (постанова від 8 серпня 2018 року у справі № 911/3215/17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76000584>)

Позовна давність щодо вимог про визнання недійсним рішення загальних зборів фермерського господарства

справа за позовом фізичних осіб до фермерського господарства про визнання недійсним рішення загальних зборів та статуту

Позиція КГС ВС:

вимоги Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», яким встановлена спеціальна позовна давність до вимог про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства не можуть застосовуватися за аналогією закону до вимог про оскарження рішень власників фермерського господарства відповідно до статті 8 ЦК України

у такому разі, оскільки інше не передбачено законом, застосовується загальна позовна давність тривалістю у три роки (постанова від 18 березня 2020 року у справі № 904/686/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88494827>)

Поділ спільного майна подружжя - учасників фермерського господарства

справа за позовом фізичної особи до фізичної особи про поділ спільного майна подружжя та визнання права власності

Позиція КЦС ВС:

якщо один з подружжя є учасником фермерського господарства і вносить до його статутного капіталу майно, придбане за рахунок спільних коштів подружжя, то таке майно переходить у власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право)

сутність цього права полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна в разі поділу майна подружжя або право вимоги половини отриманого доходу від діяльності підприємства (постанова від 18 березня 2020 року у справі № 390/43/18-ц <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88339352>)

«Корпоративні» відносини у фермерському господарстві (1)

справа за позовом фермерського господарства до свого колишнього члена та іншої фізичної особи про визнання недійсним договору про право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзису)

Позиція Великої Палати ВС:

наявність статутного (складеного) капіталу у фермерського господарства, яке може діяти, зокрема, на основі приватної власності кількох громадян, не є достатньою підставою для ототожнення його з товариством з обмеженою відповідальністю. Але оскільки фермерське господарство створюється за рахунок об'єднання майна громадян та їх підприємницької діяльності з метою одержання прибутку, є підстави для застосування до правовідносин стосовно членства у фермерському господарстві приписів чинного законодавства, що регулюють участь у товаристві з обмеженою відповідальністю, зокрема приписів стосовно виходу зі складу його членів;

«Корпоративні» відносини у фермерському господарстві (2)

у фермерського господарства право володіння та користування земельною ділянкою, що належить його члену на праві приватної власності, виникає в силу прямої вказівки закону. Іншими словами, фермерське господарство має право володіння та користування такими земельними ділянками під час членства особи у цьому господарстві;

спір у цій справі не можна вважати таким, що виник з корпоративних відносин, оскільки він не пов'язаний із діяльністю фермерського господарства та членством у ньому, а стосується дій відповідачки з розпорядження належною їй на праві власності земельною ділянкою, зокрема з укладення оскарженого договору (постанова від 21 січня 2020 року у справі № 908/2606/18 (провадження № 12-130гс19)
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87918848>)

«Корпоративні» відносини у фермерському господарстві (3)

Окрема думка судді ВП ВС Кібенко О.Р. (щодо постанови від 21 січня 2020 року у справі №908/2606/18 (провадження № 12-130гс19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88103431>):

не можна ототожнювати дату виходу члена зі складу фермерського господарства і дату проведення розрахунків і повернення майна в натурі колишньому члену;

право користування земельною ділянкою не може автоматично припинитися для фермерського господарства з дати виходу його члена - власника цієї земельної ділянки;

на земельній ділянці може знаходитися вирощений фермерським господарством урожай, під заставу цього урожаю фермерське господарство могло отримати кредити;

тому фермерське господарство повинно мати достатній період часу для завершення виробничого циклу, реалізації продукції, розрахунків по зобов'язанням

Юрисдикційність майнових спорів за участю фермерського господарства-боржника у справі про банкрутство (1)

справа за позовом фермерського господарства до фізичних осіб-членів господарства про визнання права власності на врожай

Позиція ВП ВС:

згідно з ч. 2 ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника

Юрисдикційність майнових спорів за участю фермерського господарства-боржника у справі про банкрутство (2)

оскільки стосовно фермерського господарства (позивача у справі) ще до звернення до суду з цим позовом було порушено провадження у справі про банкрутство, то розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи (постанова від 18 лютого 2020 року у справі № 918/335/17 (провадження №12-160гс19) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88138141>)

Правовий режим частки в статутному капіталі фермерського господарства, створеного одним з подружжя (1)

справа про банкрутство фізичної особи-підприємця, яка є засновником фермерського господарства

Позиція КГС ВС:

наявність статутного (складеного) капіталу фермерського господарства дає певний обсяг корпоративних прав особі, частка якої визначається у статутному фонді. У членів фермерського господарства, які передали до статутного (складеного) капіталу майно, виникають корпоративні права, пов'язані з наявністю їх частки у статутному (складеному) капіталі господарства;

об'єктом обороту (продажу, спадкування тощо) є саме частка в статутному (складеному) капіталі господарської організації, з набуттям прав на яку в особи виникають і корпоративні права. Статутний капітал, який є лише засобом бухгалтерського обліку, та самі по собі корпоративні права відчужуватися не можуть, **адже не є оборотоздатним об'єктом цивільного права;**

Правовий режим частки в статутному капіталі фермерського господарства, створеного одним з подружжя (2)

частка в статутному (складеному) капіталі фермерського господарства, яка придбана (набута) за рахунок спільних коштів подружжя, є об'єктом спільної сумісної власності подружжя (схожий за змістом висновок щодо поширення правового режиму майна подружжя на частку в статутному капіталі господарської організації, викладений у постанові ВП ВС від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18);

трансформація правового режиму майна в разі внесення вкладу до статутного (складеного) капіталу фермерського господарства одним з подружжя за рахунок спільної власності подружжя має наслідком формування такої правової моделі: лише один з подружжя стає учасником господарства і саме йому належать усі права з частки, однак сама частка є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя;

режим спільної сумісної власності подружжя поширюється і на частку в статутному (складеному) капіталі фермерського господарства;

Правовий режим частки в статутному капіталі фермерського господарства, створеного одним з подружжя (3)

питання відчуження частки у статутному (складеному) капіталі фермерського господарства **нормативно невизначене та неурегульоване;**

частка у статутному капіталі фермерського господарства **має обмежену оборотоздатність**, а звернення стягнення на частку боржника у статутному (складеному) капіталі фермерського господарства (в якому частка належить декільком особам – членам сім'ї) реалізовується так:

- **за наявності згоди іншого (-их) співвласника(-ів) на визнання за ним(-ми) права на частку в статутному (складеному) капіталі фермерського господарства** звернення стягнення на таку частку здійснюється у порядку, встановленому статтею 366 ЦК України, з дотриманням переважного права співвласника, передбаченого статтею 362 ЦК України, на придбання частки;

- **у разі відмови іншого (-их) співвласника(-ів) від придбання частки боржника** у статутному (складеному) капіталі фермерського господарства - звернення стягнення на таку частку здійснюється за аналогією зі статтею 131 ЦК України;

Правовий режим частки в статутному капіталі фермерського господарства, створеного одним з подружжя (4)

Така модель відчуження частки у статутному капіталі фермерського господарства:

- 1) враховує **особливості статусу фермерського господарства**;
- 2) забезпечує можливість **відчуження фермерського господарства в інший спосіб, ніж шляхом продажу ЦМК**, зокрема шляхом продажу частки у статутному капіталі фермерського господарства без відповідного рішення та згоди членів фермерського господарства, а також можливість відчуження частки у статутному капіталі фермерського господарства у примусовому порядку, в тому числі у складі ліквідаційної маси;
- 3) дає змогу **зберегти фермерське господарство** як самостійну одиницю господарського обороту у визначеній законодавством організаційно-правовій формі і **одночасно задовольнити вимоги кредиторів**, які існують до будь-якого із членів фермерського господарства;
- 4) надає можливість **іншим членам фермерського господарства** при зверненні стягнення на частку боржника у статутному (складеному) капіталі фермерського господарства **реалізувати переважне право на придбання такої частки**;
- 5) **гарантує дотримання балансу прав та інтересів** членів фермерського господарства, кредиторів та боржника (постанова від 07 жовтня 2021 року у справі № 922/3059/16 <https://reestr.court.gov.ua/Review/102735520>)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!